УДК 63-021.387:336.14

Невесенко Анна Володимирівна
аспірант, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ
Невесенко Анна Владимировна
аспирант, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», г. Киев
Nevesenko Anna
graduate student, National Research Center «Institute of agrarian economy», Kyiv

ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПІДТРИМКИ: ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ БЮДЖЕТНОЙ ПОДДЕРЖКИ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

THE FUNCTIONING OF RURAL AREAS IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION OF BUDGET SUPPORT: ENVIRONMENTAL ISSUES

Анотація. *У статті виокремлено проблемні питання ефективного функціонування сільських територій в умовах трансформації бюджетної підтримки та в контексті Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Обґрунтовано прикладні проблеми і досліджено питання створення мережі лабораторій для аналітичного контролю якості сільськогосподарської продукції. Маючи таку інформацію, можна буде швидше орієнтувати підприємства, об'єднання, фермерів на досягнення світових стандартів. Запропоновано з метою трансформації заходів наповнення бюджету сільської території, створити екологічний банк.*

Ключові слова: *аграрний сектор, сільська територія, сталий розвиток, бюджет, якість продукції, ринок.*

Аннотация. *В статье выделены проблемные вопросы эффективного функционирования сельских территорий в условиях трансформации бюджетной поддержки и в контексте Соглашения об ассоциации Украины с ЕС. Обоснованны проблемы и исследованы вопросы создания сети лабораторий для аналитического контроля качества сельскохозяйственной продукции. Имея такуюинформацию, можно будет быстрее ориентировать предприятия, фермеров на достижение мировых стандартов. Предложено с целью трансформации мер наполнения бюджета сельской территории, создать экологический банк.*

Ключевые слова: *аграрный сектор, сельская территория, устойчивое развитие, бюджет, качество рынок.*

Abstract. *The article highlights issues of effective functioning of rural areas in terms of transformation and budgetary support in the context of Ukraine Association Agreement with the EU. Grounded applied problems and explored the creation of a network of laboratories for analytical quality control of agricultural products. With this information, you can quickly target enterprises, associations, farmers to achieve international standards. Proposed measures to transform budget revenues rural areas, create an ecological bank.*

Key words: *agricultural sector, rural development, sustainable development, budget, product quality, market.*

На даний час значний відсоток земель є розораними і знаходяться в постійній експлуатації. Все це відображається і на загальному стані сільського господарства. Вивчення вітчизняної і зарубіжної літератури дає нам всі підстави стверджувати, що на площах сільськогосподарських угідь, де застосовуються пестициди, існує ряд важливих і актуальних проблем, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, здоров'ям населення, виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції гарантованої якості, яка надходить на ринок. Як показують дослідження, нині значна кількість порушень фіксується при застосуванні пестицидів дрібними фермерськими господарствами, приватними особами, котрі, не маючи достатніх агрономічних знань та матеріального оснащення, безконтрольно використовували пестициди й агрохімікати. Крім того, аналіз основних сфер господарювання агропідприємств, наприклад, по всіх господарствах Черкаської області, свідчить, що під урожай 2016 року внесено 1,53 тис. тонн засобів захисту рослин, якими було оброблено 2184 тис. га посівів, на 1 га орних земель внесено 1,2 кг пестицидів. Неконтрольоване внесення добрив призвело до зменшення вмісту елементів живлення в ґрунтах. Таким чином, застосування засобів захисту рослин наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Застосування засобів захисту рослин

Показник	2000	2005	2007	2010	2016
Витрати засобів захисту рослин, тис. т	0,58	0,97	1,43	1,68	1,53
Площа, на якій застосовувалися засоби захисту рослин, тис. га	545,9	1005,2	1742,0	2079,8	2184
Кількість внесених пестицидів на 1 га, кг	0,5	0,8	1,2	1,3	1,2

Водночас проблема забезпечення належної ефективності практичних природоохоронних дій в Черкаській області не втрачала своєї гостроти і в 2017 році. Комплексний характер екологічних проблем зумовлює необхідність відповідного підходу до їх розв'язання. Відтак і охорона навколишнього природного середовища не одноосібний вид діяльності, вона має здійснюватись у контексті впровадження інтегрованої екологічної політики, що безпосередньо торкалася б усіх сфер життєдіяльності суспільства. Впровадження такої політики є беззастережним пріоритетом діяльності. Екологічні проблеми пов'язані з життєвими інтересами громадян. Їх розв'язання неможливе без участі неурядових організацій та тісної співпраці Держуправління охорони навколишнього природного середовища із громадськістю. За даними Головного управління статистики у Черкаській області в 2016 році викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел здійснювали 479 підприємств області, які взяті на державний облік в галузі охорони атмосферного повітря. За звітний період ними викинуто 56,1 тис. т, що на 12,9 тис. т більше ніж у 2010 р. Зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря відбулось за рахунок використання вугілля низької якості із значним вмістом сірки та введенням в дію нових об'єктів ЗАТ «Миронівська птахофабрика». В області у 2016 р. щільність викидів від стаціонарних джерел викидів на 1 км^2 складала 2684 кг (в 2010 р. — 2065 кг), а обсяги викидів забруднюючих речовин у розрахунку на душу населення — 43 кг (в 2010 р. — 33 кг). Від загального викиду по області 57% або 31,7 тис. т забруднюючих речовин викинуто в повітряний басейн міста Черкаси (на 12,2 тис т більше ніж в 2010 р.), що пов'язано із збільшенням використання вугілля чим газу. Значний вклад (65%) в забруднення атмосферного повітря області вносить автотранспорт. У 2016 р. викиди забруднюючих речовин в повітря від пересувних джерел були 77,8 тис. т, що на 3 тис. т менше ніж у 2010 р. Скорочення викидів відбулося за рахунок зменшення кількості індивідуального автотранспорту. Протягом 2016 року радіаційний стан на території Черкаської області залишався стабільним. За даними 8 пунктів спостережень метеостанцій (далі — МС) області середні за місяць значення потужності експозиційної дози (ПЕД) гамма-випромінювання змінювались в межах 11–14 мкР/год (мікро Рентген за годину), тобто не перевищували рівнів природного фону і знаходились на рівні 2008 року. Для вирішення проблем охорони атмосферного повітря в області потрібне оздоровлення економіки в цілому по Україні, впровадження сучасних технологій, газоочисного устаткування, фінансування природоохоронних заходів. Для зниження викидів забруднюючих речовин від автотранспорту необхідно припинити використання етилованого бензину, ввезення і експлуатацію автотранспорту, викиди забруднюючих речовин від якого не відповідають встановленим нормам, покращення якості шляхового покриття. На території Черкаської області частково формується стік басейну Дніпра та Південного Бугу. Тому особливо гострою є проблема припинення викиду неочищених та недостатньо очищених стічних вод. Існує проблема контролю та обліку тари з-під пестицидів та агрохімікатів, яка після використання стає відходом. Формування екологічної мережі передбачає зміни в структурі земельного фонду Черкаської області шляхом віднесення частини земель господарського використання до категорій, що підлягають особливій охороні з відтворенням притаманного їм різноманіття ландшафтів. При формуванні екологічної

мережі збільшення її площі може бути здійснено за рахунок заходів: а) створення об'єктів природно-заповідного фонду високих категорій, як основних ядер елементів екомережі (природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків); б) збереження природних ландшафтів на ділянках, що мають історико-культурну цінність; в) запровадження особливого режиму використання водоохоронних та прибережних захисних смуг; г) створення захисних насаджень та полезахисних лісових смуг, залуження земель; д) збереження природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку, оборони; е) екологічно доцільне збільшення площі лісів [1, С. 122–132; 2, С. 99–102; 2, С. 162–167]. Реальне збереження та відновлення ключових екосистем та середовищ існування видів рослин і тварин забезпечується лише у тому випадку, коли вони потрапляють у систему заповідних об'єктів. Площі земельних угідь — складових національної екомережі за роками в табл. 2.

Із загальної площі Черкаської області (2091,6 тис. га) сільськогосподарські землі складають 1487,5 тис. га, в тому числі сільськогосподарські угіддя 1451,3 тис. га, з них: рілля — 1271,6 тис. га, перелоги — 8,8 тис. га, багаторічні насадження — 27,1 тис. га, сіножаті — 65,3 тис. га, пасовища — 78,5 тис. га, інші сільськогосподарські землі — 36,2 тис. га (площа сільськогосподарських угідь області, у порівнянні з минулим роком, зменшилась на 0,1 тис. га.). В Черкаській області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. В 2016 році проведено консервацію на площі 3,7 тис. га, потребують консервації 139,5 тис. га. Припинення фінансування на обстеження ґрунтів з 1983 року не дає змоги на сьогодні реально оцінити якісний стан земель, зокрема динаміку ерозійних процесів водної і вітрової ерозії, засолення, осолонцювання, осолодіння, закислення, підтоплення ґрунтів та інших ознак, що впливають на їх родючість. Для достовірної характеристики якісного стану земель області періодичність таких обстежень по кожній місцевій раді становить 10–15 років. На даний момент обстеження ґрунтів необхідно провести на площі 1289,7 тис. га або 84% від загальної площі спостережень (1534,5 тис. га). Таким чином, сучасний стан використання земельних ресурсів області не відповідає вимогам раціонального природокористування. Діючі екологічні нормативи землекористування стосуються тільки деяких навантажень переважно хімічної природи, державних будівельних норм та деяких гірничотехнічних нормативів і розпорошені серед багатьох документів, більшість з яких виконує рекомендаційні функції не підкріплені та нормативно-правовими актами. Основна частина таких документів розроблялася на базі досягнень науки XX століття без урахування міжнародних стандартів серії ISO — 114000. Нові нормативи повинні бути гармонізовані зі стандартом Міжнародної організації із стандартизації (ISO) серії 14000, який охоплює сферу управління навколишнім природним середовищем і може використовуватися в організаціях всіх типів і масштабів діяльності з урахуванням їх відмінностей [4; 5; 1, с. 122–132; 7, С. 20–26; 8]. Необхідно впроваджувати економічні механізми управління землекористуванням, перш за все: пільгове оподаткування тих землевласників, які вкладають кошти в заходи по охороні ґрунтів, екологобезпечні технології, будівництво охоронних споруд; звільнення від податків тієї частини прибутків аграрних, товаровиробників, яку вони спрямовують на проведення заходів з охорони земель; ввести екологічний податок на прибуток тих аграрних товаровиробників, які застосовують небезпечні технології, засоби і системи землеробства, що погіршують екологічний стан або виснажують ґрунти; розробити програму кредитування селян, якою передбачити часткове відшкодування урядом ставок кредитів комерційних банків, а також пріоритетність довгострокового кредитування захо-

Таблиця 2

Площі земельних угідь — складових національної екомережі, тис.га

Категорії землекористування	2000	2005	2007	2010	2016
Землі природного призначення	39,67	39,33	39,81	44,33	53,77
Сіножаті та пасовища	143,6	145,3	143,9	143,5	143,8
Землі водного господарства (рибницькі ставки)	107,5	13,0	12,9	12,9	12,9
Землі водного фонду	164,7	164,8	166,5	166,5	166,3
Землі оздоровчого призначення	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі рекреаційного призначення	0,1	0,1	0,1	1,4	1,4
Землі історико-культурного призначення	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6
Ліси	340,4	337,6	338,2	338,4	338,5

дів щодо раціонального землекористування; впровадити в практику страхування земель від зниження їх якісного стану за форс-мажорних обставин (стихійні природні явища прогнозування яких неможливе); передбачити санкції за неефективне сільськогосподарське землекористування; ввести оподаткування перерозподілу землі пов'язаної з її купівлею-продажем. Ставка податку має бути розрахована з урахуванням того, чи збережено цільове використання земельних ділянок. Найвищою вона має бути тоді, коли землі сільськогосподарського призначення змінюють своє цільове використання. Для ділянки, яка передається у власність або надається у користування для сільськогосподарського використання, на нашу думку, необхідно визначати умови екологічно безпечного землекористування, зокрема, оптимальний рівень розораності, місце та способи розміщення ерозійно-небезпечних культур обмеження в заходах хімізації та обробітку з фіксацією їх у спеціальних додатках де державних актів або договорів оренди земель. Також слід створити мережу обслуговуючих село сервісних організацій, фірм, кооперативів, які робили б послуги практично в усіх сферах сільськогосподарського виробництва, включаючи і екологію. Ці служби вирішать проблему збереження біосфери. Варто враховувати і недостатній рівень знань фермерів із екології. Також доцільно створити мережу лабораторій для аналітичного контролю якості сільськогосподарської продукції, визначення залишкових кількостей пестицидів у сільськогосподарській продукції та природного середовища. Такі лабораторії, оснащені сучасними засобами контролю можуть працювати на комерційних умовах і стати кроком в одержанні сільськогосподарської продукції, сертифікованої за європейськими стандартами. Формувати відкриті, загальнодоступні банки інформації науково-технічних розробок з екології, а також банки даних стану оточуючого середовища. Це відкриє можливість підприємствам отримувати дані і скоріше застосувати у практичній діяльності. Маючи таку інформацію, можна буде швидше орієнтувати підприємства, фермерів на досягнення світових стандартів. Прикладом служить кооперативна система «Экстеншен» у США, що представляє загальнонаціональну систему утворення і передачі наукових знань [6, с. 21–30; 7, С. 20–26; 8].

Отже, на наш погляд, з метою трансформації заходів наповнення бюджету сільської території, необхідно створити екологічний банк. Завданням його мають бути: акумулювання вільних фінансових ресурсів населення, підприємств і суспільства на охорону природи і найбільш ефективно їх використовувати. Концентруючи фінансові ресурси міністерств, відомств, підприємств, зацікавлених іноземних фірм, можна було б здійснювати кредитування національних і міжнародних екологічних програм; запровадження страхування екологічних ризиків, що дозволить одержати додаткове джерело фінансових засобів та забезпечити відшкодування збитку природі в аварійних випадках; надання допомоги виробникам з впровадження природоохоронних заходів; г) акумулювання фінансових ресурсів, отриманих за порушення природоохоронного законодавства, і використовувати їх за призначенням з відшкодування шкоди заподіяної довкіллю виробниками; організація фондових бірж із продажу цінних паперів, вкладених у природоохоронну діяльність. У свою чергу, біржі впливатимуть на курс акцій, при екобанках ще більше підсилять потік фінансових ресурсів і автоматично створять умови для трансформації заходів наповнення бюджету сільських територій в контексті світових стандартів екологічної безпеки та згідно положень Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Література

1. Нестерчук Ю. О. Сучасні парадигми розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва: Монографія. — Умань: Візаві, 2013. — 364 с.

2. Вдовенко Н. М. Обліково-аналітичні засади купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення з урахуванням зарубіжного досвіду / Н. М. Вдовенко // Міжнародний науковий журнал. — 2016. — № 8. — С. 99–102.

3. Вдовенко Н. М. Зміни у глобальних тенденціях формування біологічних активів та сільськогосподарської продукції / Н. М. Вдовенко, Л. В. Богач / Науковий вісник Полісся // Чернігів: ЧНТУ, 2016. — № 4 (8). — С. 162–167.

4. Андришнин М. В. Эффективность организации использования земельних ресурсов / Андришнин М. В., Магазинщиков Т. П. — Львів: Вища школа. — 1981. — 172 с.

5. ДСТУ ISO 14001–97, ДСТУ ISO 14004–97. Системи управління навколишнім природний середовищем. — К.: Держстандарт України, 1998. — 150 с.

6. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу / Н. М. Вдовенко // ScienceRise. — 2015. — № 5/3 (10). — С. 39–45.

7. Вдовенко Н. М. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства / Н. М. Вдовенко, Ю. А. Хижняк // Science Rise. — 2015. — № 2/3 (7). — С. 20–26.

8. Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку: Кол. монографія. — Одеса: Лерадрук, 2013. — 577 с.